

ITALIYA VA O'ZBEKISTON XALQ OG'ZAKI IJODIDA IJTIMOIIY QADRIYATLARNING LINGVOKULTUROLOGIK IFODALANISHI: QIYOSIIY TAHLIL

Ilmiy rahbar: **Najmidinova Nafisa Ulja qizi**

SamDChTI Ispan-Italyan kafedrası o'qituvchisi

muallif: **Raxmatova E'zoza Karim qizi**

SamDChTI Italyan tili yo'nalishi 4- bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodida ijtimoiy qadriyatlarning lingvokulturologik ifodalanishi qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot Lingvokulturologiya va Paremiologiya yo'nalishlari asosida olib borilib, xalq og'zaki ijodi milliy mentalitet, ijtimoiy qadriyatlar va madaniy kodlarni aks ettiruvchi muhim semiotik tizim sifatida o'rganiladi. Maqolada oila, mehnat, hurmat, erkinlik va taqdir kabi asosiy ijtimoiy konseptlarning italyan va o'zbek xalq og'zaki ijodidagi ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq og'zaki ijodida jamoaviylik, an'anaviylik va ijtimoiy barqarorlik ustuvor bo'lsa, italyan og'zaki ijodida individualizm, pragmatizm va estetik tafakkur kuchliroq namoyon bo'ladi. Shuningdek, ishda Semantika va Pragmatika asosida ijtimoiy qadriyatlarning til birliklaridagi ma'no va funksional xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, lingvokulturologiya, paremiologiya, ijtimoiy qadriyatlar, milliy mentalitet, konsept, oila, mehnat, hurmat, erkinlik, semantika, pragmatika, qiyosiy tahlil, italyan madaniyati, o'zbek madaniyati.

Xalq og'zaki ijodi har bir millatning tarixiy xotirasi, ijtimoiy tajribasi va madaniy tafakkurining eng qadimiy shakli sifatida shakllangan bo'lib, u jamiyatning ijtimoiy qadriyatlari va axloqiy me'yorlarini avloddan avlodga yetkazuvchi muhim semiotik tizim hisoblanadi. Ushbu tizim til orqali ifodalanadi va shu sababli u lingvokulturologik jihatdan chuqur tahlilni talab qiladi. Lingvokulturologiya nuqtai nazaridan qaralganda, xalq og'zaki

ijodi til va madaniyatning o'zaro ta'sirini eng aniq ko'rsatadigan manba bo'lib xizmat qiladi. Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodini qiyosiy tahlil qilish esa ikki xil madaniy tizimdagi ijtimoiy qadriyatlarning qanday shakllanganini va qanday ifodalanganini ochib beradi [1, 208].

Ijtimoiy qadriyatlar tushunchasi jamiyatning axloqiy, madaniy va ijtimoiy me'yorlarini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Bu qadriyatlar xalq og'zaki ijodida maqollar, ertaklar, afsonalar, dostonlar va qo'shiqlar orqali ifodalanadi. Paremiologiya aynan maqol va matallarni o'rganish orqali ijtimoiy qadriyatlarning ixcham va mazmunan boy ifodalarini tahlil qiladi. Biroq xalq og'zaki ijodi faqat maqollar bilan cheklanmaydi, balki keng madaniy va estetik tizimni o'z ichiga oladi.

Italiya xalq og'zaki ijodi Yevropa madaniyatining qadimiy qatlamlariga, xususan Rim imperiyasi merosi va Uyg'onish davri ta'sirida shakllangan. Bu tarixiy jarayonlar ijtimoiy qadriyatlarning individualizm, pragmatizm va estetik tafakkur asosida rivojlanishiga olib kelgan. Italiya xalq ertaklari va afsonalarida ko'pincha insonning shaxsiy taqdiri, sevgi, hiyla-nayrang va ijtimoiy adolat kabi mavzular asosiy o'rin egallaydi. Bu esa jamiyatda shaxs erkinligi va individual tajriba muhim qadriyat sifatida qaralishini ko'rsatadi [2, 236].

O'zbekiston xalq og'zaki ijodi esa Sharq sivilizatsiyasi, islomiy qadriyatlar va agrar jamiyat tajribasi asosida shakllangan. Bu ijod namunalarida jamoaviylik, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik, sabr-toqat va ijtimoiy birdamlik kabi qadriyatlar markaziy o'rinda turadi. O'zbek ertaklari va dostonlarida ko'pincha ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash, adolatning g'alabasi va jamiyat manfaatining ustuvorligi tasvirlanadi. Masalan, Alpomish dostoni ijtimoiy qadriyatlar tizimini to'liq aks ettiruvchi epik asar bo'lib, unda vatanparvarlik, sadoqat va jamoaviy mas'uliyat kabi tushunchalar asosiy o'rin egallaydi.

Ijtimoiy qadriyatlarning eng muhim lingvokulturologik ifodalaridan biri oila konseptidir. O'zbek xalq og'zaki ijodida oila jamiyatning asosiy tayanchi sifatida qaraladi va u muqaddas institut sifatida ideallashtiriladi. Oila ichidagi munosabatlar hurmat, itoat va mehr-muhabbat asosida quriladi. Italiya og'zaki ijodida esa oila konsepti murakkabroq va ko'proq realistik tarzda ifodalanadi. Oilaviy munosabatlar ba'zan ziddiyatli, ba'zan esa

hissiy jihatdan kuchli tasvirlanadi. Bu farq ikki madaniyatdagi ijtimoiy struktura va qadriyatlar tizimi bilan bog'liq [3, 896].

Mehnat ijtimoiy qadriyat sifatida har ikki madaniyatda ham muhim o'rin tutadi, biroq uning talqini turlicha. O'zbek xalq og'zaki ijodida mehnat axloqiy burch va farovonlik manbai sifatida qaraladi. Mehnatsevarlik jamiyatda eng yuqori qadriyatlardan biri hisoblanadi. Italiya og'zaki ijodida esa mehnat ko'proq natijaga yo'naltirilgan pragmatik faoliyat sifatida talqin qilinadi. Bu esa individual muvaffaqiyat va shaxsiy rivojlanish konseptining ustuvorligini ko'rsatadi [4, 992].

Hurmat konsepti o'zbek xalq og'zaki ijodida markaziy ijtimoiy qadriyat hisoblanadi. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat jamiyatdagi ijtimoiy tartibni belgilovchi asosiy me'yor sifatida qaraladi. Italiya og'zaki ijodida hurmat mavjud bo'lsa-da, u ko'proq individual munosabatlar va kontekstga bog'liq holda ifodalanadi. Bu esa ijtimoiy ierarxiyaning nisbatan moslashuvchan ekanligini ko'rsatadi.

Erkinlik konsepti Italiya madaniyatida muhim o'rin tutadi va xalq og'zaki ijodida bu tushuncha individual tanlov va shaxsiy mas'uliyat bilan bog'liq holda ifodalanadi. O'zbek xalq og'zaki ijodida esa erkinlik ko'proq ijtimoiy mas'uliyat va jamoaviy manfaatlar bilan muvozanatda talqin qilinadi [5, 500].

Lingvokulturologik tahlilda Semantika va Pragmatika muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Semantika ijtimoiy qadriyatlarning til birliklaridagi ma'nosini o'rganadi, pragmatika esa ularning real kommunikativ vazifasini tahlil qiladi. Masalan, bir xil ijtimoiy qadriyat turli madaniyatlarda turlicha ifodalanishi mumkin.

Italiya xalq og'zaki ijodida metaforik va obrazli ifoda kuchli rivojlangan bo'lib, dengiz, yo'l, shahar hayoti va savdo bilan bog'liq obrazlar ko'p uchraydi. Bu esa Italiya tarixida savdo va dengiz madaniyatining muhim o'rin tutganligi bilan bog'liq. O'zbekiston xalq og'zaki ijodida esa yer, dehqonchilik, tabiat va chorvachilik bilan bog'liq obrazlar ustunlik qiladi. Bu farq geografik va iqtisodiy sharoitlar bilan izohlanadi [6, 242].

Ijtimoiy qadriyatlarning shakllanishida tarixiy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Italiya madaniyati Uyg'onish davri ta'sirida estetik tafakkur va individualizmga

asoslangan ijtimoiy modelni shakllantirgan. O'zbekiston madaniyati esa an'anaviy sharqona ijtimoiy tuzilma va kollektiv ong asosida rivojlangan.

Xulosa qilib aytganda, Italiya va O'zbekiston xalq og'zaki ijodida ijtimoiy qadriyatlarning lingvokulturologik ifodalanishi ikki xil madaniy modelni aks ettiradi. O'zbek xalq og'zaki ijodida jamoaviylik, hurmat va an'anaviylik ustuvor bo'lsa, Italiya og'zaki ijodida individualizm, pragmatizm va estetik tafakkur kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanish yo'li bilan bevosita bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. V. A. Maslova. Lingvokulturologiya. Moskva: Akademiya, 2001. 208 b.
2. G. L. Permyakov. Osnovy strukturnoy paremiologii. Moskva: Nauka, 1988. 236 b.
3. N. D. Arutyunova. Yazyk i mir cheloveka. Moskva: Nauka, 1999. 896 b.
4. Yu. S. Stepanov. Konstanty: Slovar russkoy kultury. Moskva: Akademicheskii proekt, 2004. 992 b.
5. A. Wierzbicka. Semantics: Primes and Universals. Oxford: Oxford University Press, 1996. 500 p.
6. G. Lakoff, M. Johnson. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.